

İQTİSAD ELMLƏRİ BÖLMƏSİ

UOT 33:005; 316.17

AZƏRBAYCANIN İQTİSADI STRATEGİYASININ FORMALAŞMASINDA HEYDƏR ƏLİYEV FENOMENİ

Şahin Vaqif oğlu Bayramov

iqtisad üzrə fəlsəfə doktoru, dosent
Mingəçevir Dövlət Universiteti
shahin.bayramov@mdu.edu.az

***Xülasə:** Azərbaycan müasir və sürətlə qloballaşan dünya iqtisadi sisteminin ayrılmaz tərkib hissəsindən birinə çevrilmişdir. Qürurla qeyd edə bilərik ki, Azərbaycan dünya miqyaslı mühüm beynəlxalq enerji, nəqliyyat-logistika layihələrinin birbaşa təşkilədicilərindən biri olmaqla böyük imic əldə etmişdir.*

Bütün bu nailiyyətlərin əsasında isə Heydər Əliyev fenomeni durur. Azərbaycan xalqının Ümummilli lideri, Ulu öndər Heydər Əliyevin ikinci dəfə hakimiyyətə gəldiyi vaxtdan milli dövlətçiliyimizin və milli iqtisadiyyatımızın formalaşdırılması istiqamətində həyata keçirmiş olduğu məqsədyönlü siyasətin nəticəsidir ki, ölkəmiz hazırda qloballaşma prosesinin aktiv iştirakçılarında biri kimi özünə beynəlxalq nüfuz qazana bilmişdir.

***Açar sözlər:** Heydər Əliyev, Ümummilli Lider, fenomen, iqtisadi inkişaf, iqtisadi strategiya, iqtisadi model*

Giriş

Heydər Əliyev – müasir Azərbaycan dövlətinin qurucusu və memarı, görkəmli dövlət xadimi, xilaskarlıq missiyasını yerinə yetirmiş qüdrətli şəxsiyyət, dövlət müstəqilliyinin banisi, xalqının və dövlətinin inkişafında əvəzsiz xidmətlər göstərmiş Ümummilli liderdir. Heydər Əliyev təkcə Azərbaycan xalqının və dövlətinin taleyüklü problemlərini həll edən parlaq tarixi şəxsiyyət deyil, həm də tarix yaradan, bizim həmişə qurur hissi ilə xatırlayacağımız dahi şəxsiyyətdir.

1993-cü ilin iyun ayından Azərbaycan xalqının tələbi ilə tariximizin ən ağır dövründə ikinci dəfə respublika rəhbərliyinə qayıdan Heydər Əliyev ölkədə gedən bütün proseslərin, islahatların təşkilatçısı olmuşdur. İslahatların həyata keçirilməsinin hər bir istiqamətinin səciyyəvi xüsusiyyətlərini nəzərə alan Ümummilli Lider sosial yönümlü islahatların seçilməsini məqsəd kimi xüsusilə zəruri hesab etmişdir. Eyni zamanda, bu yanaşma bir daha sübut edir ki, istehsalın səmərəliliyinin artırılması Azərbaycanda həyata keçirilən islahatların əsas meyarıdır. Ulu Öndərin iqtisadi islahatların həyata keçirilməsi istiqamətləri ilə bağlı ideyalarını xarakterizə edən ən mühüm xüsusiyyət islahatların həyata keçirilməsi istiqamətlərinin düzgün müəyyənləşdirilməsi və Azərbaycanın iqtisadi modelinin yaradılması olmuşdur. Sahibkarlığın inkişafı və genişləndirilməsinə imkan verən iqtisadi islahatlar bazar iqtisadiyyatına gedən yolda əsas vasitə kimi qiymətləndirilmişdir. Ümumi islahatlar sistemində sahibkarlığın yerini düzgün müəyyənləşdirməyin, sahibkarlıq fəaliyyəti üçün lazımı şəraitin yaradılmasının, dövlət tərəfindən maliyyə və hüquqi dəstəyin əsasını məhz Ulu Öndər qoymuşdur.

İqtisadi inkişafın ilkin mərhələsi

Ümummilli liderin irsinin araşdırılması belə nəticə çıxarmağa imkan verir ki, Azərbaycanın iqtisadi inkişafı tarixini 2 mərhələyə bölə bilərik: 1969-1982-ci illər – Heydər Əliyevin Azərbaycanda ilk hakimiyyətdə olduğu dövr və 1993-2003-cü illər – müstəqil və müasir milli iqtisadi inkişafımızın Heydər Əliyev dövrü.

Respublikanın bütün sahələrində uzunmüddətli milli iqtisadi inkişaf strategiyasını müəyyənləşdirmiş Ümummilli lider Heydər Əliyev müasir dövrün tələblərinə uyğun olaraq, həm yeni Azərbaycan dövlətçiliyi ideyasını yaratmış, həm də bu ideyanı həyata keçirən siyasi və

intellektual qüvvələri – səriştəli idarəçiləri və ölkəni mütərəqqi sosial-iqtisadi inkişaf orbitinə çıxarmağa qadir olan milli kadrları formalaşdırmağa nail olmuşdur.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin hakimiyyətinin ilkin dövründə Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafı və onun səmərəliliyinin yüksəlməsi təmin edilmişdir. Belə ki, 1970-1980-ci illərdə məcmu ictimai məhsulun və milli gəlirin həcmi ayrılıqda 2,1 dəfə, o cümlədən sənaye istehsalının həcmi 2,2 dəfə, əmək məhsuldarlığı 67,0 faiz, fond verimi isə 26,4 faiz artmışdır. 1970-ci ilə nisbətən 1982-ci ildə elektrik enerjisi istehsalı 1,4 dəfə artaraq, 16,9 milyard kvt.saat təşkil etmişdir. Uyğun olaraq, mineral gübrələr 2 dəfə, dərinlik nasosları 1,2 dəfə, pambıq lifi 2,3 dəfə, soyuducular 3,8 dəfə təşkil etmişdir. Bu illər ərzində Bakı Məişət Kondisionerləri, Salyan Plastik Emalı zavodları, Sumqayıtda Kompresor zavodu, Üst trikotaj fabriki, Bakıda tikiş, ayaqqabı hissələri fabrikləri, Gəncədə ot kombinatı, Lənkəranda, Xudatda konserv zavodları, Mingəçevirdə istilik elektrik stansiyasının ilk blokları və s. tikilib istifadəyə verilmişdir. Neft hasilatı, emalı və neft kimyası sənayesi, əlvan və qara metallurgiya, maşınqayırma sənayesi sürətlə inkişaf etmişdir. Ümummilli lider Heydər Əliyevin birinci hakimiyyətdə olduğu dövr iqtisadiyyatımızın “qızıl dövrü” kimi qiymətləndirilir və müasir milli iqtisadi inkişafımızın bünövrəsi hesab edilir.

1982-ci ildə Heydər Əliyev keçmiş SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsinə təyin olunandan sonra respublikanın makroiqtisadi göstəricilərində və təsərrüfat fəaliyyətində tənəzzül və iqtisadi böhran özünü sürətlə biruzə verdi. 1982-ci ildən 1991-ci ilə kimi olan dövrdə ölkənin iqtisadi sistemində əvvəlki yüksək artım tempi və sıçrayışlı iqtisadi uğurlar ətalət, durğunluqla əvəz olundu və iqtisadi potensialdan səmərəli surətdə istifadə edilmədi. Respublikanın əsas makroiqtisadi göstəricisi olan ümumi milli gəlir üzrə artım tempi 1982-ci ildən başlayaraq tədricən aşağı enməyə başladı. 1986-cı ildə ümumi milli gəlirin səviyyəsi 1985-ci ilə nisbətən 102,6 faiz olmuşdu ki, bu göstərici Azərbaycan üçün son 10 ildə ən aşağı artım tempi idi. 1989-cu ildə ümumi milli gəlirin artım tempi 1988-ci ilə nisbətən 99,8 faiz, 1990-cı ildə isə 91,9 faiz təşkil etmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, ümumiyyətlə, həmin dövrdə Azərbaycanın bütün makroiqtisadi və sosial göstəriciləri aşağı düşmüşdür.

İqtisadi inkişafın müasir mərhələsi

1993-cü ildə Ümummilli liderimiz Heydər Əliyevin ölkə rəhbərliyinə yenidən qayıdışı dərinləşən siyasi və sosial-iqtisadi böhrana və hakimiyyət çəkişmələrinə son qoydu, quruculuq işlərinin davam etdirilməsi və qlobal işlərin həyata keçirilməsinə münbit şərait yarandı. Hakimiyyətinin ilk illərində Heydər Əliyev yaxşı bildirdi ki, müstəqilliyi təhlükə altında olan ölkənin, ilk növbədə, milli iqtisadiyyatını dircəltmək və inkişaf etdirmək lazımdır. Bunlardan ilki və ən ümdəsi isə neft sahəsində təşəbbüslər, tədbirlər oldu. Ümummilli lider Heydər Əliyev milli iqtisadi inkişafımızın milli adət-ənənələrə və ölkənin iqtisadi potensialına uyğun olaraq, “milli iqtisadi inkişafımızın modeli”ni qurmağı qarşıya məqsəd qoymuş və buna nail olmuşdur. Bütün çətinliklərə və bəzi fəvqəl dövlətlərin təzyiqinə baxmayaraq, Heydər Əliyevin qətiyyətli iradəsi sayəsində, 1994-cü ilin sentyabr ayının 20-də, hamıya əfsanə kimi görünən, “Əsrin müqaviləsi” bağlandı. Xəzərin Azərbaycan hissəsindəki “Azəri”, “Çıraq” və “Günəşli” yataqlarının birgə istifadəsi və neft hasilatının həcmünün artırılmasının təmin olunması üçün beynəlxalq razılaşmalara nail olundu. Bu müqavilənin iştirakçıları beynəlxalq konsorsium təşkil etdilər ki, həmin konsorsiumla Azərbaycan Dövlət Neft Şirkəti arasında 30 il müddətinə müqavilə, artıq qeyd edildiyi kimi, “Əsrin müqaviləsi” imzalandı. Bağlanılan müqavilədən sonra Azərbaycana, xüsusilə, Xəzər neftinə dünya miqyasında maraq artdı, Azərbaycanı işıqlı sabahlara aparan yeni neft strategiyasının icrasına başlanıldı. Beləliklə, “Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda Azəri, Çıraq yataqlarının və Günəşli yatağının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə işlənməsi və neft hasilatının pay bölgüsü haqqında Azərbaycan Respublikasının Dövlət Neft Şirkəti ilə AMOKO KASPIAN Sİ PETROLEUM LİMİTED, Bİ-PI EKSPLOREYŞN (KASPIAN Sİ) LİMİTED, DELTA NİMİR XƏZƏR LİMİTED, DEN NORSKE STATS OLYESELKAP a. s, LUKOYL SƏHMDAR CƏMİYYƏTİ, MakDERMOTT AZƏRBAYCAN İNK., PENNZOYL KASPIAN KORPORREYŞN, REMKO XƏZƏR ENERCİ LİMİTED, TÜRKIYE PETROL LERİ A. O., YUNOKAL XƏZƏR, LTD arasında Saziş qəbul və təsdiq edilmiş, onun həyata keçirilməsinə icazə

verilmişdir” [1]. Ümummilli Liderimizin apardığı geniş miqyaslı siyasətin prioritet istiqamətlərindən biri milli bazarın dünya bazarı ilə, milli iqtisadiyyatın dünya iqtisadiyyatı ilə intensiv inteqrasiyasının düzgün və ona uyğun təşkil edilməsi olmuşdur. Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycanda “Qədim İpək Yolu”nun bərpasına nail olundu. Bununla da “Qədim İpək Yolu” Avropa-Qafqaz-Asiya beynəlxalq dəhlizi statusu aldı və AB-nin TRACECA proqramı çərçivəsində maliyyələşdirilməyə başlandı və qərargah (Daimi Katibliyi) Azərbaycanda yerləşdirildi.

Eyni zamanda, beynəlxalq maliyyə qurumları ilə də (Beynəlxalq Valyuta Fondu, Dünya Bankı, Avropa Yenidənqurma və İnkişaf Bankı, İslam İnkişaf Bankı və s.) sıx əməkdaşlıq münasibətləri quruldu və bu təşkilatlar ölkə iqtisadiyyatının təşəkkül tapmasında, dünya iqtisadiyyatına inteqrasiya olunmasında və milli iqtisadiyyatımızın maliyyə təminatlığında yaxından iştirak etdilər. Azərbaycanın makroiqtisadi göstəricilərinin təhlili və araşdırılması bir daha belə bir nəticə hasil etməyə imkan verir ki, deməli, milli iqtisadiyyatımızın dinamik inkişafı bütün sahələrdə, istər neft, istərsə də qeyri-neft sahələri olsun, özünü göstərirdi. Milli iqtisadiyyatının stabil və davamlı inkişafı vergi daxilolmalarında, büdcənin artması və kəsirsiz yerinə yetirilməsində, inflyasiyanın sabitləşməsi və berrəqəmliyə çevrilməsində, yoxsulluğun və işsizliyin azalmasında daha qabarıq nəzərə çarpırdı. Müstəqillik bərpa edildikdən bir müddət sonra, yəni Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə 1997-ci ildən başlayaraq, Respublikamızda makroiqtisadi sabitləşmə və iqtisadiyyatın davamlı və dayanaqlı inkişafı sahəsində böyük uğurlar əldə edilməsini şərtləndirmişdir. Sosial-iqtisadi sferada əldə olunmuş uğurlar ölkə vətəndaşlarının yaşayış səviyyəsinin yüksəldilməsinə, məşğulluğun təmin edilməsinə, işsizliyin və ən əsası – yoxsulluğun azaldılmasına xidmət etmişdir.

Qloballaşma şəraitində Azərbaycan Avropa və regionun enerji təhlükəsizliyinin təminatçısı kimi

XX əsrin son onilliyində Azərbaycan dövləti yenidən müstəqilliyə nail olduqdan sonra beynəlxalq iqtisadi əlaqələr sahəsində müxtəlif səviyyədə açıq iqtisadiyyat siyasəti həyata keçirərək dünya ölkələri ilə inteqrasiyaya uzlaşmağı qabarıq şəkildə özünü biruzə vermişdir. Bu müddəə iki təməl üzərində ortaya çıxmışdır: qloballaşma və regionlaşma. Məhz bu baxımdan müstəqilliyin ilk illərində bütün çətinliklərə baxmayaraq, Xəzərin Azərbaycan bölməsində “Azəri”, “Çıraq” və “Günəşli” yataqlarından birgə istifadə edilməsi və neft-qaz hasilatının daha da artırılması üçün Ulu öndər Heydər Əliyevin böyük uzaqgörənliklə hazırladığı, “Əsrin müqaviləsi”nin imzalanması ilə başlanan neft strategiyasının müasir dövrdə Prezident İlham Əliyev tərəfindən uğurla həyata keçirilməsi Azərbaycanı Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təminatında ən önəmli ölkələr sırasına çıxarmışdır. Heydər Əliyevin müəyyənləşdirdiyi neft strategiyası əsasında Azərbaycan dünyanın qabaqcıl ölkələr sırasına daxil olmuş və hazırda ölkədə neft-qaz sahəsində müxtəlif dövlətlərin bir necə iri neft şirkətləri fəaliyyət göstərir. Beləliklə, Azərbaycanın bir dövlət kimi müstəqilliyinin möhkəmlənməsində enerji layihələrinin rolu danılmazdır və diqqət mərkəzində qalmaqdadır.

Hazırda Azərbaycan neftini dünya bazarına çatdırmaq üçün üç marşrut fəaliyyət göstərir – ikisi Qara dənizə, biri isə Bakı-Tbilisi-Ceyhan neft kəməri vasitəsilə Aralıq dənizinə çıxır [3]. Qeyd edilənlər bir daha göstərir ki, Azərbaycan ilk dəfə Xəzər dənizi ilə Aralıq dənizini birləşdirərək Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin olunmasında vacib əhəmiyyət daşımaqla inkişaf etmiş ölkələrin diqqət mərkəzinə cəvrilmişdir. Bakı-Tbilisi-Ceyhan, Bakı-Tbilisi-Supsa, Bakı-Tbilisi-Ərzurum neft və qaz kəmərləri Azərbaycanın Qərblə siyasi və iqtisadi əlaqələrini uzlaşdıran körpü rolunu oynamaqla, ölkəmiz, demək olar ki, neft-qaz nəqli üçün tranzit ölkələrdən birinə cəvrilmişdir. Son illər isə bir necə regional ölkələr yaxın zamanlarda özlərinin hasil etdikləri neftinin məhz Bakı-Tbilisi-Ceyhan kəməri ilə nəqlinə çox ciddi maraq göstərirlər. Qloballaşma şəraitində Avropa və regionun enerji təhlükəsizliyinin təminatçısı kimi Azərbaycanda neft-qaz sahəsində ciddi irələyişlər əldə edilmiş, bu sahəyə iri həcmli kapital qoyuluşlarının cəlb edilməsi, müasir texnologiyaların tətbiqi özünü doğrultmuş, beynəlxalq standartlara cavab verən enerji sisteminin yaradılması və formalaşmasında yüksək nəticələrə nail olunmuşdur. Belə ki, ilk illər karbohidrogen ehtiyatlarının işlənməsi sahəsində ölkədə fəaliyyət göstərən beynəlxalq şirkətlər qarşısında hasilatda azalma prosesinin dayandırılması və yenidən artıma nail olunması ilə bağlı müəyyən vəzifələr

qoyulmuşdur. Beləliklə, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin bu məsələdə tutduğu prinsipial mövqe, yanacaq-enerji kompleksinə qoyulmuş iri həcmli investisiyalar neft və qaz hasilatında artımı reallaşdırmışdır.

Əgər Azərbaycanın neft strategiyasının əsası 1994-cü ildə Ümummilli lider Heydər Əliyev tərəfindən qoyulmuşdusa, bu siyasəti sonrakı illərdə də Prezident İlham Əliyev uğurla və məharətlə davam etdirməyə başlamışdır. 2017-ci il sentyabrın 14-də Bakıda Xəzər dənizinin Azərbaycan hissəsindəki “Azəri”, “Çıraq” yataqlarının və “Günəşli” yatağının dərinsulu hissəsinin birgə işlənməsi üzrə “Əsrin müqaviləsinin” yeni dövrü başlanmışdır. 2049-cu ilə qədər artırılmış hasilatın pay bölgüsü sazişi bir sıra əhəmiyyətli göstəriciləri ilə fərqlənmişdir: SOCAR-ın payı 11 faizdən 25 faizə yüksəldilmiş və mənfəət neftinin 75 faizinin Azərbaycana qalması təmin edilmişdir [5].

Ulu Öndərin rəhbərliyi dövründə qaz sahəsində həyata keçirilən layihələr də neft layihələrindən geri qalmamışdır. 1996-cı ildə Azərbaycan Respublikası Dövlət Neft Şirkəti tərəfindən beynəlxalq neft şirkətləri ilə yaradılmış konsorsium dünyada nəhəng qaz yataqlarından biri hesab olun “Şahdəniz” yatağında (yataqda qaz ehtiyatları təqribən 1,2 trilyon kubmetrdir) zəngin qaz ehtiyatları aşkar etmiş, nəticələr bütün gözləntiləri üstələmişdir [2]. Sonrakı illərdə “Ümid” və “Abşeron” yataqlarının kəşfi də Azərbaycanın böyük qaz ehtiyatlarına malik olduğunu təsdiqləmişdir. Bununla da Azərbaycan təbii sərvətləri tarixində daha bir mərhələyə qədəm qoymuşdur.

Mərhələli şəkildə Bakı-Tbilisi-Ərzurum qaz kəməri (Cənubi Qafqaz qaz kəməri) istismara verilmiş (2007-ci il); “Şahdəniz” yatağının işlənməsinin birinci mərhələsində hasil edilən qaz Gürcüstan, Türkiyəyə ixrac edilməyə başlanmış; Azərbaycan və Türkiyə arasında TANAP (Trans-Anadolu qaz kəməri) layihəsinə dair saziş imzalanmış (2012-ci il); Azərbaycanın iradəsi və rəhbərliyi sayəsində bu gün Avropanın enerji təhlükəsizliyində mühüm rol oynamağa başlamış Cənub Qaz Dəhlizi ideyası həyata keçirilməyə başlanmış; “Əsrin müqaviləsi”nin iyirminci ildönümündə Cənub Qaz Dəhlizi layihəsinin təməlqoyma mərasimi keçirilmiş (2014-cü il); Cənub Qaz Dəhlizinin mühüm tərkib hissəsi olan TANAP-ın rəsmi açılış mərasimi baş tutmuş (29 may 2018-ci il); Türkiyənin Eskişehir şəhərində TANAP boru kəmərinin istifadəyə verilməsi mərasimi keçirilmiş (12 iyun 2018-ci il); Cənub Qaz Dəhlizi layihəsinin əsas tərkib hissələrindən biri olan Cənubi Qafqaz qaz kəmərinin genişləndirilməsi başa çatdıqdan sonra “Şahdəniz-2” çərçivəsində kommersiya qazının Türkiyəyə nəqlinə başlanılmışdır (30 iyun 2018-ci il) [4].

Qaz layihələri sahəsində Azərbaycan qazının Avropaya çatdırılması xüsusi diqqət çəkmişdir. Bu məqsədlə “Şahdəniz” konsorsiumu TANAP qaz kəməri ilə nəql olunacaq Azərbaycan qazının Avropaya nəqli üçün Türkiyə sərhədini İtaliyanın cənubu ilə birləşdirən TAP (Trans-Adriatik Qaz Boru Kəməri) layihəsinə və boru kəmərinin tikintisini seçmiş (2013-cü il) və bu işlər 2020-ci ildə tamamlanmışdır. Belə ki, Azərbaycan təbii qazının Avropaya nəql olunduğu TAP boru kəməri ilə 2020-ci il dekabrın 31-də təbii qazın kommersiya nəqlinə start verilmişdir [6].

Ümumiyyətlə, “Şahdəniz” yatağı ilə İtaliyanın cənubunu birləşdirən bu layihələr enerji təhlükəsizliyi məsələlərinin həlli üçün əvəzsiz infrastruktur layihəsinə çevilməklə “Cənub Qaz Dəhlizi” layihəsinə həyata keçirməyə, Azərbaycanın zəngin qaz ehtiyatlarını qısa və təhlükəsiz şəkildə Türkiyə və Avropa ölkələrinə çatdırılmasına imkan verir.

Azərbaycanda qaz ehtiyatlarının təsdiq olunmuş həcmi 2,6 trilyon kubmetr, proqnoz verilən ehtiyatlar həcmi isə 3 trilyon kubmetrə yaxındır. Təkcə “Ümid” yatağının potensialı 200 milyard kubmetrdən çoxdur. Bu, Azərbaycanın qarşdakı 100 ildə karbohidrogen məhsullarını etibarlı təchiz edən ölkə kimi tanınmasına imkan verir [6].

Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təminatçısı kimi ölkəmizin xüsusi çəkiyə malik olması haqqında dünyanın bir sıra super dövlətlərinin görkəmli siyasətçiləri və dövlət rəhbərləri tərəfindən dəstəklənməsi Azərbaycanı dünya miqyasında reytinginin daha da artmasına tutarlı bir sübutdur.

Hazırda heç kimə sirr deyil ki, müasir dövrdə dünyada ölkələrinin siyasi və milli iqtisadi təhlükəsizliyinin ən mühüm və səciyyəvi xüsusiyyətlərindən biri, bəlkə də əsası, enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsidir. Belə ki, qloballaşma şəraitində sivilizasiyanın elə bir dövrünə qədəm qoyulmuşdur ki, enerji təhlükəsizliyinə və bununla əlaqədar müsbət nəticələrə nail olmadan digər sahələrdə uğur qazanmaq və yüksək nəticələr əldə etmək mümkün deyil. Qloballaşma

şraitində müasir tələblərə uyğun aparılan və formalaşan dövlət siyasətinin məqsədyönlü tərkib hissələrindən əsası kimi ölkəmizin neft-qaz sənayesi kompleksinin yenidən qurulması istiqamətində beynəlxalq standartlara uyğun aparılan geniş miqyaslı iqtisadi islahatlar nəticəsində Azərbaycan nəinki özünün enerji təhlükəsizliyini təmin edmiş, hətta Avropa və regionun enerji təhlükəsizliyinin təminatçısı kimi çıxış etmişdir.

Məhz bu baxımdan “Enerji Təhlükəsizliyi” məsələsi araşdırıldıqda görünür ki, Azərbaycan artıq Avropanın enerji təhlükəsizliyinin təmin edilməsində xüsusi rol oynayır və “Cənub Qaz Dəhlizi” layihəsinin icrası mühüm əhəmiyyət kəsb etməklə buna bir daha əyani sübutdur. TANAP-ın daxil olduğu “Cənub Qaz Dəhlizi” layihəsi Azərbaycan və Türkiyənin birlikdə “Cənub Qaz Dəhlizi”nin həyata keçirilməsində liderlik keyfiyyətlərini qabarıq şəkildə üzə çıxartmışdır. Qeyd edilən nailiyyətlər bir daha qloballaşma şəraitində Azərbaycanın regional inteqrasiyasının güclənməsinə və “Cənub Qaz Dəhlizi” layihəsinin uğurla həyata keçirilməsinə şərait yaratmışdır.

Nəticə

1993-2003-cü illərdə Azərbaycanda aparılan iqtisadi siyasət və iqtisadi islahatlar Azərbaycanın iqtisadi strategiyasının və modelinin formalaşmasının əsasını qoymuşdur. Ulu Öndərin iqtisadi irsinə söykənən bu strategiya və modelin əsas xüsusiyyətləri iqtisadi inkişafın obyektiv qanunauyğunluqlarını nəzərə alan strateji qərarların qəbul edilməsi, inkişaf istiqamətlərinin sahə üzrə proqramlar ilə əlaqələndirilməsi və sosialyönümlülük, beynəlxalq təcrübə və milli mentalitetin nəzərə alınmasıdır.

Bundan başqa Ümummilli lider Heydər Əliyevin iqtisadi irsinin tədqiqi nəzəri-konseptual cəhətdən xüsusi əhəmiyyətli bir sıra məsələlərlə əlaqələndirmək mümkündür:

- iqtisadi sistemin inkişafının ictimai sistemin inkişafı ilə kompleks şəkildə reallaşdırılması;
- milli maraqların tam şəkildə öyrənilməsi;
- sosial sistemin milli-mental dəyərlərinə iqtisadi sistemin uyğunluğunun təmin edilməsi;
- dövlətin müstəqilliyinin və milli təhlükəsizliyinin qorunması.

Ulu Öndərin söyləri nəticəsində Azərbaycan qloballaşma şəraitində Avropa və regionun enerji təhlükəsizliyinin təminatçısına, enerji və nəqliyyat qovşağına, etibarlı kimi tərəfdaşa çevrilmişdir.

Ümummilli Liderin mükəmməl əsəri olan Azərbaycanın iqtisadi modeli ilk növbədə ölkə vətəndaşlarının sosial rifahı səviyyəsinin yüksəldilməsinə istiqamətlənmişdir. Respublikanın milli iqtisadi inkişaf modelində başlıca xüsusiyyətlərindən birini isə sosialyönümlülük təşkil etmişdir. İstehsal sahibkarlığının inkişafı, yeni müəssisələrin açılması yolu ilə işsizlik probleminin həlli ilə əhalinin sosial müdafiə tədbirlərinin gücləndirilməsi Azərbaycanda Ulu Öndərin rəhbərliyi ilə həyata keçirilən sosialyönümlü iqtisadi siyasətin ana xəttini təşkil etmişdir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. “Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda Azəri, Çıraq Yataqlarının və Günəşli yatağının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə işlənməsi və neft hasilatının pay bölgüsü haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəhəri, 2 dekabr 1994-cü il, № 933

2. Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda yerləşən Şahdəniz yatağının kəşfiyyatı və işlənməsi haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Fərmanı. Bakı şəhəri, 4 oktyabr 1995-ci il, № 222

3. Xam neftin Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan və Türkiyə Cümhuriyyətinin əraziləri ilə Bakı-Tbilisi-Ceyhan əsas ixrac boru kəməri vasitəsilə nəql edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan və Türkiyə Cümhuriyyəti arasında Sazişin və həmin Sazişə əlavə edilmiş sənədlərin, İstanbul Bəyannaməsinin və Xam neftin Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan və Türkiyə Cümhuriyyətinin əraziləri ilə nəql edilməsinə dair Azərbaycan Respublikası, Türkiyə Cümhuriyyəti və Gürcüstan arasında Sazişə dəyişikliklər edilməsi haqqında Azərbaycan Respublikası, Gürcüstan və Türkiyə Cümhuriyyəti arasında Protokolun təsdiq edilməsi barədə Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəhəri, 26 may 2000-ci il, № 885-IQ. [elektron resurs] URL: <https://e-qanun.az/framework/22>

4. “Şahdəniz” qaz-kondensat yatağının istismarının ikinci mərhələsi və Cənub Qaz Dəhlizinin yaradılmasına dair digər layihələrlə bağlı bəzi tədbirlər haqqında Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı. Bakı şəhəri, 25 fevral 2014-cü il, № 287

5. “Xəzər dənizinin Azərbaycan sektorunda Azəri, Çıraq yataqlarının və Günəşli yatağının dərinlikdə yerləşən hissəsinin birgə işlənməsi və hasilatın pay bölgüsü haqqında” Azərbaycan Respublikasının Qanunu. Bakı şəhəri, 31 oktyabr 2017-ci il, № 818-VQ

6. Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin rəsmi internet səhifəsi. [elektron resurs] URL: <https://president.az/>

IN THE FORMATION OF THE ECONOMIC STRATEGY OF AZERBAIJAN HAYDER ALIYEV PHENOMENON

Sh.Bayramov

doctor of philosophy in economics, associate professor
Mingachevir State University

***Abstract:** Azerbaijan has become an integral part of the modern and rapidly globalizing world economic system. We can proudly note that Azerbaijan has already achieved a globally competitive image, a participant in important international fuel-energy, transport-logistics projects.*

All these achievements are based on the phenomenon of Heydar Aliyev. It is the result of the purposeful policy implemented by Heydar Aliyev, the national leader of the Azerbaijani people, in the direction of the formation of our national statehood and national economy since he came to power for the second time, that our country has now gained international prestige as one of the active participants in the globalization process.

***Keywords:** Heydar Aliyev, national leader, phenomenon, economic development, economic strategy, economic model*

ФЕНОМЕН ГЕЙДАРА АЛИЕВА В ФОРМИРОВАНИИ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ АЗЕРБАЙДЖАНА

Ш.В.Байрамов

доктор философии по экономике, доцент
Мингячевирский государственный университет

***Резюме:** Азербайджан стал неотъемлемой частью современной и быстро глобализирующейся мировой экономической системы. Можем с гордостью отметить, что Азербайджан уже добился конкурентоспособного на глобальном уровне имиджа участника важных международных топливно-энергетических, транспортно-логистических проектов.*

Все эти достижения основаны на феномене Гейдара Алиева. Именно в результате целенаправленной политики, проводимой общенациональным лидером азербайджанского народа Гейдаром Алиевым в направлении формирования нашей национальной государственности и национальной экономики с момента его второго прихода к власти, наша страна сегодня приобрела международный авторитет как один из активных участников процесса глобализации.

***Ключевые слова:** Гейдар Алиев, общенациональный лидер, феномен, экономическое развитие, экономическая стратегия, экономическая модель*

Elmi redaktor: i.e.d., prof. V.Əyyubov

Çapa təqdim edən redaktor: i.f.d., dos. N.Qədimli

Daxil olub: 21.06.2023

Çapa qəbul edilib: 29.06.2023